

BALÁZS GÉZA: A MŰVÉSZET ÉS A NYELV SZÜLETÉSE. SZEMIOTIKA, MŰVÉSZETELMÉLET, ANTROPOLÓGIAI NYELVÉSZET

MNYKNT–IKU, Budapest, 2021. 320 lap (e-könyv formájában is)

Organikus nyelvészet, metafizikai nyelvészet, ökon nyelvészet. Balázs Géza *A művészet és a nyelv születése* (2021) című könyve nem a hagyományos nyelvészet kritikája, sokkal inkább a hagyományos nyelvészet és az ontológia szintézise. Mert a szerző tiszteli az arisztotelészi logika mentén formálódó racionális nyelvtudományt is, csak elégtelennek látja arra, hogy választ adjon a legfontosabb nyelvi létkérdésekre.

A tekintélyes, több mint 300 oldalas monográfia duplán is merész vállalkozás. Egyrészt mert a szellemi kultúra bármelyik területének „születéséről” szólni szinte vakmerőség: élő tanúja nincs a zene, a tánc, a nyelv vagy a művészet megszületésének. Kideríthetjük a homályba vesző nyelvi múlt titkait? Felfedhetjük-e törvényszerűségeit jelentésfoszlányok, lélektani minták alapján? Nem véletlen, hogy a hagyományos nyelvtudomány berkein belül inkább óvatos távolságtartást tapasztalunk a nyelv születésével kapcsolatban – szemben a nyelv jól dokumentálható életrajzával.

Szokatlan az is, ahogy a szerző kezeli tárgyát: a nyelvet a hagyományostól eltérő logikai kontextusban vizsgálja. „A kétértékű logika ellentétpárokban gondolkodik, a többértékű viszont átmenetekben, folyamatokban.” E többértékű logikának a magyar gondolkodástörténetben van ugyan hagyománya, de az akadémiai diskurzusokban erősen a perifériára szorult.

A szerző visszahelyezi eredeti jogaiba az intuitív nyelvészetet, emellett illő helyet jelöl ki a méltánytalanul mellőzött gondolkodóknak: a Czuczor–Fogarasi-szerzőpárosnak, Várkonyi Nándornak vagy Thass-Thienemann Tivadarnak. Teret ad a „kizárt harmadiknak”, a *vagy-vagy* helyett az *is-isre* építő perspektívának.

„A nyelvtudomány is a scientifizmus rabja” – írja a szerző. S úgy tartja, nem mondhatunk le arról a megismerésről, amit elsősorban ráérzéssel, ösztönösen ragadhatunk meg. Ha jelekből, ősi nyomokból dolgozunk, ha az embernek ki kell lépnie a biztos tudás, tények, empirikus igazságok köréből, akkor a küldetés nem kecsegtet egzakt eredményekkel. Lehet persze evidenciákat megfogalmazni az akadémiai tudományosság kartézianus berkein belül, s a legtöbben ezt teszik – ráadásul valamiféle szellemi fölény vélt birtokában. A modern ember fél a metafizikától, de legalábbis zavarba jön tőle. Balázs Géza nem, ebből az következik, hogy a szó száraz, szótári, fogalmi értelmében ő – szerencsére – nem modern, sokkal inkább holisztikus ember.

Platón még tud a nyelvészet és a művészet szakrális összekapcsolódásáról. Dialógusaiban még szerves egységet alkot a racionális és az intuitív tudás. Ma az európai tudományosság többnyire a racionalitás medrében folyik, az intuícióról nagyvonalúan és vétkeken lemondott,

meghagyva azt az irodalomnak, művészeteknek. S nem vesz róla tudomást, hogy neki – mármint a nyelvészetnek – nagyobb szüksége van a művészetre, mint fordítva. A művészetnek elég a nyelv – képzők nélkül is.

A tudomány deszakralizálásával a megismerés a szisztémák, kategóriák, fogalmak és az absztrakciók csapdájába esett. Élesen elvált egymástól a fenti és a lenti, ami a kötet vezérgondolata szerint egy és ugyanaz. A „lent” és „fent” szó összezseng, a magyar nyelvben egyetlen hang a különbség. Az organikus nyelvészet logikája alapján ez sem lehet véletlen.

Hogyan kerül egymás mellé a nyelvészet és a művészet? „A nyelv megfelel a művészet lényegének” – írja a szerző. Pár hónappal ezelőtt egy általános iskolai osztályban a magyartanárnő arra kérte a gyermekeket, hogy írjanak fel művészeti ágakat. Egyikük az első helyre ezt írta: nyelvészet. Ennek a tízéves gyermeknek mélységesen igaza volt, bármi is motiválta ezt a választ. S ha lehetek ennyire személyes, ez a tudományos paradigmákat nem ismerő gyermek történetesen az én lányom volt. Aki nyilván még nem olvasta Balázs Géza könyvét – majd fogja –, de ráérezett: a nyelvészet bizony művészet.

Balázs Géza megőrizte a világra, a nyelvre rácsodálkozni tudó attitűdjét. A felfedező nem apadó szenvedélyével mindig újként tudja bemutatni a már ismertet. Nem csupán földrajzi értelemben nagy utazó. Ő a nyelvi tájak nyughatatlan, kíváncsi Odüsszeusza, talán alig van olyan nyelvészeti terület, ahol ne járt volna. Ahogy az Andoktól a Himalájáig, ugyanúgy utazik a jelszóktól a szokásmondásokig, a behallástól

a gesztusnyelvig, az univerzáléktól az unikumokig, de eddig többnyire horizontálisan.

Most azonban az EGÉSZet veszi számba, felülről. Mondhatnám úgy, a „mindenséggel méri magát” és tárgyát is.

Eddig mindenütt a mindent megragadás vágyával nézett szét, kaeskringókban, körkörösén előrehaladva, vissza-visszanézve a nyelvi tájakon. Ezúttal azonban felemelkedik. S ebből a kozmikus perspektívából formálódik a nagy szintézis, fogalmazódik meg a nyelv és a művészet lényege: ami fent van, ugyanaz, mint ami lent van.

Az órásmester pontosságával atomjaira szedhetjük a nyelvet, de vajon ez a precizitás nem távolít el minket egyúttal a lényegtől? A nyelv leírható, mérhető, megszámlálható, kategóriákba rendezhető, de ezzel nem fejtjük meg a titkát. Mert nem absztrakt, fogalmi jelrendszer, hanem él és lélegzik – ahogy Kosztolányi tartja. Az empirikus tudománynak van mondavalója az életről, de a léttel nem tud mit kezdeni. Balázs Géza legújabb kötetében a szónak, a nyelvnek nem élete van, hanem léte. Abban az értelemben, ahogy Hamvas Béla látja az absztrakt fogalmi élet és a valós, szakrális lét közötti különbséget.

Nem szakmai, nem nyelvészi, hanem pusztán a ráérzésen alapuló meglátásom az, hogy *A művészet és a nyelv születése* kötet mérföldkő, igazodási pont. Lehet, hogy nem a hivatalos, akadémiai nyelvészet számára, de ezzel kapcsolatban Tánccs Vilmos alábbi gondolatát tartom érvényesnek: „Épp elég feladat, hogy a magunk igazságát megkeressük, arra már nem szabad időt, erőt fecsérelni, hogy kimódoljuk az igazságunk érvényesülésének optimális módozatait.”

Talán a közoktatás is vétkes abban, hogy a nyelv sokak szemében mesterséges jel- és szabályrendszer, absztrakció, logika, táblázatok és kategóriák szisztémája – nagyrészt fekete-fehérben. Balázs Géza „merész színvilágú” nyelvi megközelítéseinek nem is illusztrációi, sokkal inkább analógiái Moritz Lívia alkotásai. Az egyszerre harmonikus és szenvedélyes, egyszerre rendezett és burjánzó, egyszerre tudatos és ösztönös

kompozíciók derűs színei is olyasmit sugallnak: a nyelv nem csupán az, aminek látszik.

Terdikné Takács Szilvia
középiskolai tanár, szakértő, PhD
Petőfi Kulturális Ügynökség, Kazinczy
Műhely
E-mail: Takacs.Szilvia@
petofugynokseg.hu
<https://orcid.org/0000-0002-4358-7038>